

Sygn. akt I UK 76/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 21 maja 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Zbigniew Korzeniowski (przewodniczący)

SSN Bohdan Bieniek

SSN Jolanta Frańczak (sprawozdawca)

w sprawie z odwołania J. S.
przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddziałowi w C.
o nauczycielskie świadczenie kompensacyjne,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy i Ubezpieczeń
Społecznych w dniu 21 maja 2019 r.,
skargi kasacyjnej ubezpieczonego od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...] z dnia 12 października 2017 r., sygn. akt III AUa [...],

oddala skargę kasacyjną.

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w G. wyrokiem z dnia 18 listopada 2016 r. oddalił odwołanie wnioskodawcy J. S. od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w C. z dnia 12 lipca 2016 r. ponownie odmawiającej wnioskodawcy prawa do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, ponieważ nauczając katechezy od dnia 9 kwietnia 1982 r. do dnia 31 sierpnia 1990 r. nie wykonywał pracy w jednostkach, o których mowa

w art. 2 pkt 1 ustawy z dnia 22 maja 2009 r. o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 128, dalej jako ustawa kompensacyjna) w wymiarze co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć.

W sprawie tej ustalono, że wnioskodawca, urodzony [...] 1955 r., wykazał 36 lat, 2 miesiące i 18 dni okresów składkowych i nieskładkowych. Wnioskodawca nauczał katechezy od dnia 9 kwietnia 1982 r. do dnia 31 sierpnia 1990 r. w wymiarze co najmniej jednego etatu w przykościelnych punktach parafialnych. Następnie zatrudniony był od dnia 1 września 1990 r. do dnia 31 sierpnia 2003 r. w szkołach publicznych na stanowisku nauczyciela religii, a od dnia 1 października 2003 r. do dnia 30 czerwca 2005 r. w Stowarzyszeniu [...] w wymiarze 1/4 etatu na stanowisku katechety. Od dnia 1 września 2005 r. do dnia 30 czerwca 2010 r. na podstawie umowy o dzieło wykonywał pracę jako katecheta w Stowarzyszeniu [...]. Niepubliczna Szkoła Podstawowa, Niepubliczne Gimnazjum i Niepubliczne Przedszkole w K. są zarejestrowane w ewidencji placówek niepublicznych prowadzonej przez Gminę W. jako placówki niepubliczne o uprawnieniach placówek publicznych.

Przy takich ustaleniach faktycznych Sąd Okręgowy uznał odwołanie za nieuzasadnione. Sąd Okręgowy w pierwszej kolejności wskazał, że kluczowe w rozpoznawanej sprawie było ustalenie czy wnioskodawca posiada 20-letni okres stażu pracy nauczycielskiej w jednostkach, o których mowa w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej. W ocenie Sądu Okręgowego, wnioskodawca wykazał jedynie 11 lat, 11 miesięcy i 21 dni pracy nauczycielskiej w tych jednostkach, a zatem nie posiada wymaganego 20-letniego stażu wykonywania pracy nauczycielskiej (art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy kompensacyjnej). Do tego stażu pracy nie podlega bowiem zaliczeniu nauczycielska praca wnioskodawcy w przyparafialnych punktach katechetycznych w okresie od dnia 9 kwietnia 1982 r. do dnia 31 sierpnia 1990 r., ponieważ nie należą one do jednej z wymienionych w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej kategorii jednostek organizacyjnych, w których wykonywanie pracy przez okres co najmniej 20 lat w wymiarze nie mniejszym niż 1/2 wymiaru zajęć uprawnia do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego. Przykościelne punkty katechetyczne nie są publicznymi i niepublicznymi przedszkolami, o jakich

mowa w art. 6 ustawy z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1457 ze zm.), szkołami publicznymi i niepublicznymi o uprawnieniach szkół publicznych (art. 7 ust. 1 i 3 ustawy o systemie oświaty), publicznymi i niepublicznymi placówkami kształcenia ustawicznego oraz placówkami zapewniającymi opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania (art. 2 pkt 5 i 7 ustawy o systemie oświaty), tj. młodzieżowymi ośrodkami wychowawczymi, młodzieżowymi ośrodkami socjoterapii, specjalnymi ośrodkami szkolno-wychowawczymi oraz specjalnymi ośrodkami wychowawczymi dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania ani ośrodkami umożliwiającymi dzieciom i młodzieży, o których mowa w art. 16 ust. 7, a także dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym z niepełnosprawnościami sprzężonymi realizację odpowiednio obowiązku, o którym mowa w art. 14 ust. 3, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki; placówkami zapewniającymi opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania.

Sąd Okręgowy w swoich rozważaniach odwołał się do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 29 września 2016 r., III UK 232/15 (LEX nr 2151435), w którym nie kwestionując zasadności uznania nauczania religii w ramach katechizacji parafialnej za pracę nauczycielską, przyjęto, że możliwość uznania danego okresu za pracę nauczycielską określoną w art. 4 ust. 1 w związku z art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej, warunkującą prawo do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, określa rodzaj placówki oświatowej, w jakiej była wykonywana. Katalog tych placówek jest zamknięty, znacznie węższy od wykazu jednostek organizacyjnych objętych systemem oświaty w rozumieniu art. 2 tej ustawy. Nie wystarczy zatem sam status nauczyciela, lecz konieczne jest wykonywanie pracy w określonych przepisami prawa placówkach oświatowych. Przykościelne punkty katechetyczne nie zostały wymienione ani w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej, ani w art. 2 pkt 5 i 7 ustawy o systemie oświaty. Zatem sporny okres nauczania katechezy przez wnioskodawcę nie mógł zostać zaliczony do pracy nauczycielskiej w jednostkach, o których mowa w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej. Oznacza to,

że wnioskodawca nie spełnił wszystkich warunków uprawniających go do spornego świadczenia.

W apelacji od wyroku Sądu Okręgowego wnioskodawca wniósł o zmianę zaskarżonego wyroku i przyznanie mu świadczenia kompensacyjnego, powołując się na uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2001 r., III ZP 32/00 (OSNP 2012 nr 7, poz. 165 z glosą K. Ślebzaka, OSP 2012 nr 11, poz. 148), zgodnie z którą okres nauczania religii w katechizacji parafialnej w ramach stosunku pracy, przed dniem 25 października 1990 r. jest okresem pracy nauczycielskiej w rozumieniu art. 88 ust. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1982 r. - Karta Nauczyciela (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 967 ze zm.).

Sąd Apelacyjny – Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w [...] wyrokiem z dnia 12 października 2017 r. oddalił apelację.

Sąd Apelacyjny w pierwszej kolejności podniósł, że pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 13 czerwca 2001 r., III ZP 32/00, do którego odwołuje się wnioskodawca, nie jest przydatny w rozpoznawanej sprawie. Nie ulega wątpliwości, że praca katechety wykonywana co najmniej w połowie wymiaru czasu pracy w punkcie katechetycznym prowadzonym przez parafię, która jest osobą prawną, stanowi pracę nauczycielską w rozumieniu art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela. Jednak wynikające z art. 4 ust. 1 w związku z art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej ograniczenie obejmuje miejsce wykonywania pracy nauczycielskiej, a nie jej przedmiot. Kwestię tę rozważał Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 29 września 2016 r., III UK 232/15, co trafnie zauważył Sąd Okręgowy. W sprawie, w której wydano to orzeczenie (tak jak w niniejszej) sporne pozostawało zaliczenie do stażu pracy nauczycielskiej okresu, w którym wnioskodawca jako ksiądz rzymskokatolicki był zatrudniony w charakterze katechety w pełnym wymiarze godzin w parafialnych punktach katechetycznych. W cytowanym wyroku Sąd Najwyższy zaprezentował pogląd, że art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej definiując pojęcie nauczyciela określa jednocześnie krąg podmiotów uprawnionych do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, a tym samym zakres podmiotowy samej ustawy. Jej unormowania mają zatem zastosowanie do nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych, jeśli pozostają w zatrudnieniu w wymienionych w komentowanym przepisie placówkach.

A contrario brak zatrudnienia w tych podmiotach bezpośrednio przed nabyciem prawa do świadczenia przy posiadaniu kwalifikacji nauczycielskich, uniemożliwia określenie takiej osoby jako nauczyciela w rozumieniu ustawy, a w konsekwencji - uzyskanie nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego. Nie kwestionując zatem trafności poglądu wyrażonego w uchwale składu siedmiu sędziów z dnia 13 czerwca 2001 r., III ZP 32/00, Sąd Apelacyjny przyjął, że szczególne przepisy ustawy kompensacyjnej w sposób odmienny niż Karta Nauczyciela regulują przesłanki świadczenia kompensacyjnego, eliminując spośród grona uprawnionych takich nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych, którzy nie pozostawali w zatrudnieniu w enumeratywnie wymienionych w ustawie kompensacyjnej placówkach. Ponadto w art. 2 ustawy o systemie oświaty, wymieniającym podmioty objęte systemem oświaty, w punkcie 5 wymieniono: młodzieżowe ośrodki wychowawcze, młodzieżowe ośrodki socjoterapii, specjalne ośrodki szkolno-wychowawcze oraz specjalne ośrodki wychowawcze dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania, a także ośrodki umożliwiające dzieciom i młodzieży, o których mowa w art. 16 ust. 7, a także dzieciom i młodzieży z upośledzeniem umysłowym z niepełnosprawnościami sprzężonymi realizację odpowiednio obowiązku, o którym mowa w art. 14 ust. 3, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki, zaś w punkcie 7 - placówki zapewniające opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania. Przepis art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej nie wymienia przy tym art. 2 pkt 3 ustawy o systemie oświaty, który wyszczególnia placówki oświatowo-wychowawcze, w tym szkolne schroniska młodzieżowe, umożliwiające rozwijanie zainteresowań i uzdolnień oraz korzystanie z różnych form wypoczynku i organizacji czasu wolnego. Zatem parafialny punkt katechetyczny nie mieści się w wymienionych kategoriach. Natomiast art. 3 pkt 3 ustawy o systemie oświaty (nie - art. 3 ust. 1 pkt 3) definiuje na użytek tej ustawy sumaryczne pojęcie „placówki”, jako jednostki organizacyjne wymienione w art. 2 pkt 3-5, 7 i 10. Wobec tego również nie stanowi podstawy do przyjęcia, że parafialny punkt katechetyczny jest placówką, o której mowa w art. 2 ust. 5 lub 7 tej ustawy.

Wnioskodawca w całości zaskarżył wyrok Sądu Apelacyjnego skargą kasacyjną, domagając się uchylenia zaskarżonego wyroku i orzeczenia co do istoty sprawy przez przyznanie mu nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego oraz zasądzenia od organu rentowego na jego rzecz kosztów postępowania kasacyjnego.

W skardze kasacyjnej zarzucono naruszenie prawa materialnego, a mianowicie:

1) art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej, przez błędną wykładnię i przyjęcie, że skoro przepis ten *explicite* nie wymienia przykościelnych punktów katechetycznych sprzed dnia 1 września 1990 r., to nauczyciel uczący religii (katechezy) w tych placówkach nie może zostać uznany za nauczyciela w rozumieniu tej ustawy, a jego praca nie jest traktowana jako okres wykonywania pracy nauczycielskiej w rozumieniu ustawy kompensacyjnej, podczas gdy prawidłowa wykładnia art. 2 pkt 1, który choć nie zawiera literalnego katalogu placówek określających zakres podmiotowy ustawy kompensacyjnej w tym przykościelnych punktów katechetycznych sprzed dnia 1 września 1990 r., powinna uznawać pracę nauczycieli religii katechezy w przykościelnych punktach katechetycznych sprzed dnia 1 września 1990 r. za pracę nauczycielską w rozumieniu tej ustawy, a okres tej pracy winien być zaliczany do okresu 20 lat pracy, o którym mowa w art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy kompensacyjnej;

2) art. 4 ust. 1 w związku z art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej, przez jego błędne zastosowanie i odmowę przyznania spornego świadczenia z uwagi na nie spełnienie wszystkich niezbędnych przesłanek warunkujących przyznanie nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, podczas gdy stan faktyczny sprawy przeczy takiemu wnioskowi.

Zdaniem skarżącego, w sprawie występuje istotne zagadnienie prawne sprowadzające się do pytania, czy dotychczasowa regulacja art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej, posługująca się kryterium miejsca wykonywania pracy do zawężenia zakresu podmiotowego tej ustawy narusza zasadę równości obywateli wobec prawa oraz zakaz dyskryminacji z art. 32 Konstytucji RP, jak również nakaz urzeczywistniania zasad sprawiedliwości społecznej z art. 2 Konstytucji RP. W wyniku zastosowanego kryterium miejsca wykonywania pracy z zakresu

podmiotowego ustawy kompensacyjnej zostali wykluczeni nauczyciele nauczający religii w przykościelnych punktach katechetycznych przed dniem 1 września 1990 r., mimo iż okres ten jest okresem pracy nauczycielskiej w rozumieniu art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela, a ponadto charakter pracy nauczyciela katechezy w przykościelnym punkcie katechetycznym nie różnił się od charakteru pracy nauczyciela katechezy w placówkach enumeratywnie wymienionych w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej. Istnieje także potrzeba wykładni art. 2 pkt 1 w związku z art. 4 ust. 1 ustawy kompensacyjnej pod kątem ustalenia, czy zawarty w tym przepisie katalog miejsc świadczenia pracy, który przesądza o przymiocie nauczyciela na gruncie tej ustawy można interpretować rozszerzająco według wykładni systemowej lub funkcjonalnej, która zgodna jest z wartościami konstytucyjnymi (art. 32 oraz art. 2), celem ustawy kompensacyjnej, jej genezą, co umożliwi zaliczenie do kategorii nauczycieli na gruncie ustawy kompensacyjnej nauczycieli katechezy (religii) w przykościelnych punktach katechetycznych sprzed dnia 1 września 1990 r., mimo że placówki te nie zostały wymienione w katalogu placówek z art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej, czy też przepis ten interpretować należy wąsko według wykładni literalnej, która narusza wartości konstytucyjne, a także cel ustawy kompensacyjnej oraz jej genezę.

W ocenie skarżącego, zastosowane przez ustawodawcę kryterium miejsca wykonywania pracy nauczycielskiej, zawężające krąg nauczycieli uprawnionych do ubiegania się o sporne świadczenie spowodowało, że nauczyciele nauczający religii w przykościelnych punktach katechetycznych przed dniem 1 września 1990 r. zostali wykluczeni z zakresu podmiotowego ustawy kompensacyjnej, mimo że okres nauczania religii w katechizacji parafialnej w ramach stosunku pracy przed dniem 25 października 1990 r. jest okresem pracy nauczycielskiej w rozumieniu art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela. Zastosowane kryterium budzi uzasadnione wątpliwości natury konstytucyjnej. Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 23 kwietnia 2009 r., K 65/07 (LEX nr 489769), orzekł, że art. 91b ust. 2 pkt 4 Karty Nauczyciela w zakresie, w jakim wyłącza stosowanie art. 88 ust. 1 tej ustawy do nauczyciela zatrudnionego w przedszkolu niepublicznym, w wymiarze co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć, jest niezgodny z art. 32 ust. 1 Konstytucji RP, a

przez to z nakazem urzeczywistnienia zasad sprawiedliwości społecznej, wyrażonym w art. 2 Konstytucji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna jest nieuzasadniona, ponieważ nie jest słuszny zarzut naruszenia prawa materialnego przy ferowaniu zaskarżonego wyroku.

Na wstępie rozważań należy zauważyć, że istota skargi kasacyjnej sprowadza się do zakwestionowania przez skarżącego art. 4 ust. 1 w związku z art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej w zakresie przesłanek warunkujących nabycie prawa do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, a mianowicie nieuwzględnienia w wymiarze 20-letnim stażu pracy nauczycielskiej okresu zatrudnienia skarżącego jako katechety w punktach katechetycznych. Zgodnie z art. 4 ustawy kompensacyjnej nabycie nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego wymaga osiągnięcia ustawowo określonego wieku, coraz wyższego („rosnącego”) w kolejnych okresach (art. 4 ust. 3 ustawy) i wymaganego stażu okresów składkowych i nieskładkowych, wynoszącego 30 lat, w tym 20 lat wykonywania pracy w ściśle określonym kręgu szkół, przedszkoli lub placówek kształcenia ustawicznego lub placówek oświatowych, o których mowa w art. 2 pkt 5 i 7 ustawy o systemie oświaty (obecnie w art. 2 pkt 7 i 8 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. - Prawo oświatowe, Dz.U. z 2017 r., poz. 59 ze zm.), a ponadto rozwiązania nauczycielskiego stosunku pracy (art. 4 ust. 1 pkt 2 i 3 ustawy).

A zatem warunkiem koniecznym do nabycia prawa do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego jest wykonywanie przez nauczyciela pracy przez okres co najmniej 20 lat w jednostkach oświatowych wymienionych w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej czyli w publicznych i niepublicznych przedszkolach, szkołach publicznych i niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych oraz w publicznych i niepublicznych placówkach kształcenia ustawicznego i placówkach, o których mowa w art. 2 pkt 7 i 8 prawa oświatowego (poprzednio art. 2 pkt 5 i 7 ustawy o systemie oświaty), tj. w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, specjalnych ośrodkach szkolno-

wychowawczych oraz specjalnych ośrodkach wychowawczych dla dzieci i młodzieży wymagających stosowania specjalnej organizacji nauki, metod pracy i wychowania, a także ośrodkach rewalidacyjno-wychowawczych umożliwiającym dzieciom i młodzieży, o których mowa w art. 36 ust. 17, a także dzieciom i młodzieży z niepełnosprawnościami sprzężonymi, z których jedną z niepełnosprawności jest niepełnosprawność intelektualna, realizację odpowiednio obowiązku, o którym mowa w art. 31 ust. 4, obowiązku szkolnego i obowiązku nauki oraz w placówkach zapewniającym opiekę i wychowanie uczniom w okresie pobierania nauki poza miejscem stałego zamieszkania. Przypomnieć także trzeba, że problematyka związana z zawężeniem podmiotowym, którego dotyczy art. 2 pkt 1 ustawy była już przedmiotem wypowiedzi orzecznictwa, w tym między innymi w zakresie w jakim przepis ten nie uwzględnia wśród uprawnionych do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego osób nauczających religii, instruktorów praktycznej nauki zawodu i psychologów zatrudnionych w innych jednostkach niż wymienione w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej, jak też przedmiotem analizy Trybunału Konstytucyjnego.

W wyroku z dnia 3 lutego 2012 r., II UK 126/11 (OSNP 2013 nr 1-2, poz. 15), Sąd Najwyższy wskazał, że podmiotowe zróżnicowanie uprawnionych do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, wynikające z warunku wykonywania pracy (przez co najmniej 20 lat) w jednostkach wymienionych w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej nie oznacza naruszenia art. 32 Konstytucji, przez odmowę uznania za taką pracę okresu wykonywania pracy instruktora praktycznej nauki zawodu, który nie był zatrudniony w tych jednostkach. Prawidłowa jest wobec tego wykładnia art. 4 ust. 1 pkt 2 w związku z art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej stwierdzająca, że instruktor praktycznej nauki zawodu nie może zaliczyć tej pracy do okresu pracy wymaganego do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego, jeżeli nie wykonywał jej jako nauczyciel w jednostkach, o których mowa w art. 2 pkt 1 tej ustawy. Natomiast w wyroku z dnia 10 kwietnia 2013 r., II UK 205/12 (OSNP 2014 nr 7, poz. 102), Sąd Najwyższy wskazał, że przepisy uprawniające do nabycia świadczeń o wyjątkowym charakterze wymagają ścisłej wykładni, a więc nie jest dopuszczalne w takim wypadku stosowanie rozwiązań przyjętych na potrzeby świadczeń o innym charakterze. Nauczycielskie świadczenie

kompensacyjne, o którym mowa w art. 4 ustawy kompensacyjnej, jest świadczeniem dla tych ubezpieczonych, którzy poza innymi jeszcze przesłankami spełniają także warunek faktycznego wykonywania pracy nauczyciela w jednostkach, wymienionych w art. 2 pkt 1 tej ustawy, w wymiarze co najmniej 1/2 obowiązkowego wymiaru zajęć.

Z kolei w wyroku z dnia 29 września 2016 r., III UK 235/15 (LEX nr 2151435), do którego odwołały się Sady orzekające w sprawie oraz z dnia 3 października 2017 r., II UK 430/16 (OSNP 2018 nr 9, poz. 122 z glosą aprobowaną K. Roszewskiej, OSP 2019 nr 5, poz. 52), jak też w wyroku z dnia 9 maja 2019 r., I UK 60/18 (niepublikowany), dotyczących zaliczenia nauki katechezy w punktach katechetycznych do 20-letniego stażu pracy w jednostkach wymienionych w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej, Sąd Najwyższy stwierdził, że nauczanie religii w katechetycznych punktach parafialnych, podlegające kwalifikacji jako praca nauczycielska w rozumieniu art. 88 Karty Nauczyciela, nie jest pracą w jednostkach oświatowych, o których stanowi art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej, uprawniającą do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego. Zwrócono uwagę, że różnica w sposobie uregulowania przesłanek nabycia prawa do emerytury z art. 88 Karty Nauczyciela i nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego sprowadza się do zawężenia placówek oświatowych, w których powinna być wykonywana praca nauczycielska. W świetle art. 4 ust. 1 w związku z art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej, do ubiegania się o świadczenie kompensacyjne nie uprawniają okresy pracy nauczycielskiej wykonywanej w innych jednostkach organizacyjnych niż wymienione w drugim z powołanych przepisów. Ograniczenie to obejmuje zatem miejsce wykonywania pracy nauczycielskiej, a nie jej przedmiot. Jeśli więc ubiegająca się o świadczenie osoba nie pracuje w określonej kategorii jednostek, to nie uzyskuje prawa do tego świadczenia, nawet gdy zatrudniona jest w charakterze nauczyciela, wychowawcy czy innego pracownika pedagogicznego. Dla odkodowania zawartej w art. 4 ust. 1 w związku z art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej normy prawnej niewystarczające jest odwołanie się do treści uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 13 czerwca 2001 r., III ZP 32/00, w której przyjęto, że okres nauczania religii w katechizacji parafialnej w ramach stosunku pracy przed dniem 25 października 1990 r. jest okresem pracy

nauczycielskiej w rozumieniu art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela, gdyż nie ma prawnych i aksjologicznych podstaw do różnego traktowania katechizacji (nauki religii) w zależności od tego, kto był jej nauczycielem oraz od miejsca, gdzie się odbywała (w szkole czy w parafii). Tymczasem w kontekście komentowanych unormowań ustawy kompensacyjnej (art. 4 ust. 1 w związku z art. 2 pkt 1) miejsce wykonywania pracy nauczycielskiej ma istotne znaczenie. Stanowi bowiem element konstrukcyjny - będącego wyznacznikiem zakresu podmiotowego regulacji zawartej w tym akcie prawnym - pojęcia nauczyciela i zarazem kryterium kwalifikacyjne pracy nauczycielskiej, której co najmniej 20-letni okres wykonywania jest przesłanką nabycia prawa do przedmiotowego świadczenia. Nie kwestionując zasadności uznania nauczania religii w ramach katechizacji parafialnej za pracę nauczycielską i to nawet, gdy nie wypłacano za tę pracę wynagrodzenia (por. wyroki Sądu Najwyższego: z dnia 22 stycznia 2001 r., II UKN 110/00, LEX nr 558308 i z dnia 5 lutego 2015 r., III UK 100/14, LEX nr 1678086), wypada zauważyć, że istota problemu w zakresie spełnienia przesłanek do nabycia prawa do świadczenia kompensacyjnego nie dotyczy statusu ubezpieczonego jako osoby wykonującej pracę nauczycielską w rozumieniu art. 88 Karty Nauczyciela, ale możliwości uznania tego okresu za pracę nauczycielską określoną w art. 4 ust. 1 w związku z art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej, o czym decyduje właśnie rodzaj placówki oświatowej, w jakiej była wykonywana. Stąd do uzyskania nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego nie wystarcza praca nauczycielska, gdyż zawężenie podmiotowe w tym zakresie dotyczy wykonywania pracy tylko w określonych jednostkach organizacyjnych (art. 2 pkt 1 w związku z art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy). Praca nauczycielska (generalnie) nie została uznana za pracę uprawniającą do emerytury pomostowej, stąd ściśle należy również wyklądać przepisy ustawy kompensacyjnej, zwłaszcza że nie są to świadczenia finansowane z ubezpieczenia społecznego, lecz z budżetu państwa. Z tego względu nauczycielskie świadczenia kompensacyjne nie objęły wszystkich szkół i placówek podlegających ustawie z o systemie oświaty.

Ponadto w cytowanych powyżej judykatach dotyczących nauczania katechezy w punktach przykościelnych Sąd Najwyższy podkreślił, że świadczenie kompensacyjne jest tylko substytutem emerytury nauczycielskiej, przewidzianej w

art. 88 Karty Nauczyciela, skoro uprawnienie do niego posiadają wyłącznie nauczyciele pozbawieni - wobec terminowego ograniczenia wynikającego z art. 88 ust. 2a pkt 1 *in fine* Karty Nauczyciela - prawnej możliwości nabycia prawa do emerytury nauczycielskiej. Z tej przyczyny przesłanki warunkujące nabycie prawa do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego nie są tożsame z kryteriami uprawniającymi nauczyciela do ubiegania się o emeryturę z tytułu pracy w szczególnych warunkach (w oparciu o stosowne regulacje zawarte w ustawie z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1270 ze zm.), emeryturę nauczycielską (z art. 88 Karty Nauczyciela) albo emeryturę pomostową przewidzianą w ustawie z dnia 19 grudnia 2008 r. o emeryturach pomostowych (obecnie jednolity tekst: Dz.U. z 2018 r., poz. 1924). Trzeba bowiem zauważyć, że kryterium stażowe wynikające z art. 4 ust. 1 pkt 2 ustawy kompensacyjnej (30 lat okresów składkowych i nieskładkowych, w tym 20 lat pracy nauczycielskiej) zostało normatywnie ujęte w sposób zbliżony do wyznaczonego w art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela, ale jest bardziej rygorystyczne od przesłanki stażowej uprawniającej do emerytury ustalonej według zasad określonych w art. 32, art. 46 w związku z art. 32 i art. 184 ustawy emerytalnej oraz emerytury pomostowej. Nadto pozostałe warunki nabycia prawa do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego są ukształtowane w sposób odmienny od przesłanek właściwych emeryturze nauczycielskiej. Przede wszystkim, w odróżnieniu od emerytury z art. 88 Karty Nauczyciela, świadczenie kompensacyjne przysługuje - podobnie jak emerytura z tytułu pracy w szczególnych warunkach oraz emerytura pomostowa - w razie osiągnięcia przez nauczyciela stosownego wieku. W odniesieniu do świadczenia kompensacyjnego odmiennie niż w przypadku wcześniejszej emerytury (emerytury w obniżonym wieku) oraz emerytury pomostowej, ustawodawca unormował także warunek pozostawania nauczyciela w stosunku zatrudnienia. O ile bowiem dla nabycia prawa do wcześniejszej emerytury z tytułu pracy w szczególnych warunkach nie jest wymagane rozwiązanie nauczycielskiego stosunku zatrudnienia, o tyle przedmiotowy warunek został wyraźnie postawiony w przypadku emerytury nauczycielskiej i emerytury pomostowej. W tej płaszczyźnie regulacja z art. 4 ust. 1 pkt 3 ustawy, ustanawiająca obowiązek rozwiązania przez nauczyciela stosunku

pracy, jawi się jako bardziej rygorystyczna od wynikającej z art. 4 pkt 7 ustawy o emeryturach pomostowych (emerytura pomostowa należy się pracownikowi, „z którym nastąpiło rozwiązanie stosunku pracy”, co oznacza, że przysługuje ona niezależnie od trybu rozwiązania stosunku pracy i strony, która go inicjuje) i jednocześnie - jako bardziej liberalna od przesłanki zawartej w art. 88 ust. 1 Karty Nauczyciela, która wymaga rozwiązania stosunku pracy „na wniosek nauczyciela”. W uzasadnieniu wyroku z dnia 3 października 2017 r., II UK 430/16, Sąd Najwyższy zwrócił także uwagę, że przepisy regulujące ustrój oświaty - zarówno obowiązujące aktualnie, jak i te, które obowiązywały w przeszłości (w szczególności w okresach, których dotyczy niniejszy spór) - nigdy nie kwalifikowały punktów katechetycznych zlokalizowanych przy parafiach Kościoła Katolickiego jako placówek oświatowych.

Również w wyroku z dnia 6 kwietnia 2017 r., III UK 127/16 (LEX nr 2298291), Sąd Najwyższy uwypuklił, że nauczycielskie świadczenie kompensacyjne jest świadczeniem wyjątkowym, wypłacanym z budżetu państwa. Dla tego prawa właściwa jest ścisła wykładnia, stąd świadczenie nie przysługuje, gdy choćby w niewielkiej części nie zostaje spełniony warunek stażowy, a w tym przypadku w określonej jednostce. Po wtóre przyjęcie ustawy kompensacyjnej związane było z określoną zmianą w ocenie szczególnego charakteru pracy nauczycielskiej i świadczeń dla nauczycieli po osiągnięciu stażu emerytalnego. Praca nauczycielska nie jest już generalnie kwalifikowana jako praca w szczególnych warunkach (zob. uzasadnienie wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 3 marca 2011 r., K 23/09, OTK-A 2011 nr 2, poz. 8). Emerytury nauczycielskiej na podstawie art. 88 Karty Nauczycielskiej nie mogą już nabyć nauczyciele urodzeni po dniu 31 grudnia 1948 r. Natomiast do emerytury pomostowej mają prawo nauczyciele zatrudnieni tylko w szczególnych jednostkach (ustawa o emeryturach pomostowych, załącznik nr 1, pkt 21). Na gruncie ustawy kompensacyjnej nie występuje zatem problem utraty prawa nabytego, gdyż regulacja ta nie jest oparta na ograniczeniu poprzedniego (takiego samego) prawa. Ustawodawca wprowadził nowe świadczenie (nauczycielskie świadczenie kompensacyjne), łagodzące zmiany w prawie, stąd dobrodziejstwo tej ustawy nie musiało obejmować wszystkich nauczycieli, skoro ich praca generalnie nie stanowi pracy w szczególnych warunkach i ograniczyć krąg adresatów tego świadczenia.

Podkreślić trzeba, że wprowadzone w art. 2 pkt 1 kryterium miejsca wykonywania pracy przez nauczyciela było także przedmiotem analizy Trybunału Konstytucyjnego. W wyroku z dnia 4 czerwca 2013 r., SK 49/12 (OTK-A 2013 nr 5, poz. 56), Trybunał przyjął, że art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej w zakresie, w jakim nie uwzględnia wśród uprawnionych do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego instruktorów praktycznej nauki zawodu, zatrudnionych w innych jednostkach niż wskazane w tym przepisie, jest zgodny z art. 67 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1 oraz z art. 67 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji RP. Trybunał wskazał, że nauczycielskie świadczenia kompensacyjne są finansowane z budżetu państwa, a obowiązująca w tej materii ustawa ma charakter wyjątkowy z punktu widzenia założeń reformy emerytalnej i ustawy pomostowej. Ustawa przewidująca możliwość ubiegania się o nauczycielskie świadczenia kompensacyjne jest przełamaniem pierwotnych założeń, na których była oparta reforma systemu emerytalnego. Wprowadziła dodatkową grupę osób uprzywilejowanych, wyposażając ją w świadczenia, które nie są objęte powszechnym systemem ubezpieczenia społecznego. Ta okoliczność wiąże się z poważnymi konsekwencjami finansowymi, powodującymi znaczny wzrost wydatków budżetowych państwa. Stąd też ustawodawca, wskazując zakres podmiotowy ustawy mógł się kierować względami budżetowymi i dać pierwszeństwo zasadzie ochrony równowagi finansowej państwa. Z tej perspektywy regulacja zawarta w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej jest zgodna z konstytucyjną zasadą ochrony praw nabytych. Zaprezentowane powyżej stanowisko Trybunał Konstytucyjny podtrzymał w kolejnym wyroku z dnia 26 czerwca 2018 r., SK 32/17 (OTK-A 2018 nr 45), w którym skarżąca zarzucała, że przez pominięcie w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej poradni psychologiczno-pedagogicznych, doszło do arbitralnego zróżnicowania sytuacji podmiotów podobnych, tj. psychologów zatrudnionych w placówkach wymienionych w zakwestionowanym przepisie oraz psychologów zatrudnionych w poradniach psychologiczno-pedagogicznych, w oparciu o kryterium miejsca pracy, które nie znajduje uzasadnienia w art. 67 ust. 1 w związku z art. 32 Konstytucji. Zakwestionowany przepis w ocenie skarżącej naruszał ponadto zasadę zaufania do państwa i stanowionego przez nie prawa oraz zasadę ochrony praw nabytych (art. 67 ust. 1 w związku z art. 2 Konstytucji).

Trybunał uznał, że art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej w zakresie w jakim nie uwzględnia wśród uprawnionych do nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego psychologów zatrudnionych w poradniach psychologiczno-pedagogicznych, jest zgodny z art. 67 ust. 1 w związku z art. 32 ust. 1 i art. 2 Konstytucji RP. Podkreślono, że wolą ustawodawcy nie było objęcie zakresem podmiotowym ustawy wszystkich nauczycieli, wychowawców i innych pracowników pedagogicznych zatrudnionych w każdej z placówek systemu oświaty, a próby rozszerzenia ustalonego w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej katalogu nie znalazły poparcia w pracach parlamentarnych. W poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych proponowano objęcie prawem do świadczenia m.in. nauczycieli poradni psychologiczno-pedagogicznych (zob. druk sejmowy nr 138/VII kadencja). Projekt został odrzucony na posiedzeniu Sejmu w dniu 23 listopada 2012 r. Podobnie zakończyła się próba zmiany ustawy zainicjowana projektami senackimi (zob. druk senacki nr 578/VIII kadencja oraz druk senacki nr 188/IX kadencja). Trybunał Konstytucyjny stwierdził, że biorąc pod uwagę, iż mamy do czynienia z przywilejem z zakresu zabezpieczenia społecznego, ustawodawca może definiować grupę uprawnionych nauczycieli przez doprecyzowanie jej w oparciu o kryterium relewantne do charakteru i celu świadczenia. Miejsce wykonywanej pracy, co do zasady, stanowi kryterium relewantne (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 czerwca 2013 r., SK 49/12). Trybunał wskazał w powołanym wyroku, że ustawa o nauczycielskich świadczeniach kompensacyjnych wprowadziła dodatkową grupę osób uprzywilejowanych, wyposażając ją w świadczenia, które nie są objęte powszechnym systemem ubezpieczenia społecznego (nie są świadczeniem uzyskiwanym w związku z opłacaną składką), lecz są finansowane z budżetu państwa. W wypadku takich świadczeń, ustawodawca ma szeroki zakres swobody. Stąd też ustawodawca, wskazując zakres podmiotowy ustawy kompensacyjnej, mógł kierować się względami budżetowymi i dać pierwszeństwo zasadzie ochrony równowagi finansowej państwa. Celowość i trafność decyzji ustawodawcy w tym zakresie nie podlega kontroli Trybunału. Trybunał kontroluje jedynie to, czy stanowiąc prawo, parlament przestrzegał norm, zasad i wartości ustanowionych w Konstytucji. Z założeń tych wynika natomiast nakaz powściągliwości w ocenie

konstytucyjności przepisów dotyczących prawa ubezpieczeń społecznych z punktu widzenia zasady równości i sprawiedliwości społecznej.

Podsumowując powyższe rozważania należy uznać za utrwalone stanowisko judykatury, wedle którego dla uzyskania nauczycielskiego świadczenia kompensacyjnego nie wystarcza samo posiadanie statusu nauczyciela, ale w tym celu niezbędne jest wykonywanie pracy w ściśle wyznaczonych przez ustawę placówkach oświatowych. Stąd odosobniony i nieuprawniony jest pogląd wyrażony przez Sąd Apelacyjny w Białymstoku w wyroku z dnia 17 kwietnia 2013 r., III AUa 1059/12 (LEX nr 1314678), na który powołał się skarżący w uzasadnieniu skargi kasacyjnej. Wbrew wywodom jakie zaprezentowano w uzasadnieniu tego orzeczenia istnieją podstawy normatywne dla rozróżnienia nauczania religii w zależności od miejsca, w którym jest ono dokonywane, a jak wynika z cytowanych powyżej wyroków Trybunału Konstytucyjnego różne potraktowanie podmiotów różnych, tj. nauczycieli zatrudnionych w placówkach wymienionych w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej oraz nauczycieli zatrudnionych w innych placówkach, nie stanowi naruszenia zasady równości. Różne traktowanie podmiotów, które nie mają wspólnej cechy relewantnej nie narusza zasady równości. Równość w zakresie prawa do zabezpieczenia społecznego nie oznacza jednakowego czy nawet podobnego traktowania wszystkich potencjalnych świadczeniobiorców, lecz oznacza konieczność podobnego traktowania podmiotów podobnych, które mają wspólną cechę istotną, relewantną z punktu widzenia badanej regulacji prawnej.

A zatem, wbrew odmiennemu twierdzeniu skarżącego, brak jest podstaw prawnych, aby zakwalifikować jego pracę nauczycielską w katechetycznych punktach parafialnych w okresie od dnia 9 kwietnia 1982 r. do dnia 31 sierpnia 1990 r. do pracy w jednostkach wymienionych w art. 2 pkt 1 ustawy kompensacyjnej, a to powoduje, że prawidłowo uznały Sądy orzekające w sprawie, że nie posiada on wymaganego co najmniej 20-letniego stażu pracy uprawniającego do nabycia świadczenia kompensacyjnego.

Z tych względów Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c. orzekł jak w sentencji wyroku.